

ДОХОДИ І ВИТРАТИ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

INCOME AND EXPENSES OF OPERATING ACTIVITIES IN THE ACCOUNTING AND ECONOMIC SYSTEM OF THE ENTERPRISE

У статті досліджено економічну природу доходів і витрат, визначено їх роль у формуванні результатів діяльності. Обґрунтовано, що економічна природа доходів визнається як результат ефективного залучення й використання ресурсів, що формує фінансову основу розвитку підприємства. Натомість, витрати є економічною формою споживання ресурсів у процесі виробництва та реалізації продукції, що визначає її собівартість і вплив на фінансовий результат. Розглянуто побудову облікової класифікації доходів і витрат, виокремлено їх види, особливості відображення в обліку та фінансовій звітності. Виділено підходи до управління доходами та витратами: процес управління доходами охоплює визначення джерел доходів, оцінку їхньої стабільності та динаміки, розробку стратегії зростання; процес управління витратами передбачає ідентифікацію структури витрат, визначення факторів, що впливають на їх величину, формування механізмів зниження собівартості продукції (робіт, послуг) без погіршення якості. Їх практична цінність проявляється в зміцненні фінансової стійкості підприємства, підвищенні його конкурентоспроможності.

Ключові слова: доходи, витрати, економічна природа, операційна діяльність, облік, фінансова звітність, управління доходами та витратами, наукові дослідження, облікова практика.

The article examines the economic nature of income and expenses of the enterprise's operating activities, their role in the formation of financial results and ensuring effective management of economic activities. It is substantiated that the economic nature of income is recognized as the result of the effective attraction and use of the enterprise's resources, which forms the financial basis of its development. In turn, expenses are an economic form of resource consumption in the process of production and sale of products, which determines its cost and affects the final result of the activity. It is proved that complete, reliable accounting information on income and expenses has a significant impact on the formation of financial reporting indicators, their assessment, and the adoption of justified management decisions. The approaches to building an accounting classification of income and expenses are characterized, their types are distinguished, and the features of reflection in the accounting system are determined, which contributes to increasing the consistency of data. The relationship of operating expenses is constructed in accordance with their reflection in financial reporting. The procedure for generating information on income received and expenses incurred from operating activities in the Financial Results Report (Comprehensive Income Report) is summarized. To identify reserves for increasing the efficiency of operating activities and optimizing decision-making processes, the feasibility of integrating accounting and management systems with the joint implementation of analytical and control procedures is argued. Based on the results of the study, approaches to managing income and expenses are identified. The income management process includes identifying sources of income, assessing their stability and dynamics, developing revenue growth strategies, and monitoring the implementation of financial plans. The cost management process involves identifying the cost structure, determining factors that affect their size, and forming mechanisms to reduce the cost of products or services without deteriorating their quality. Their practical value is manifested in ensuring the strengthening of the financial stability of the enterprise, increasing its competitiveness, and adapting to changes in the economic environment.

Key words: income, expenses, economic nature, operating activities, accounting, financial reporting, income and expense management, scientific research, accounting practice.

УДК 657.471:657.472:338.5:330.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.19-50>

Степаненко О.І.¹

к.е.н., доцент,
професор кафедри бухгалтерського
обліку та консалтингу,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Дабіжжа О.Ю.

асистент аудитора,
ТОВ АФ «П.С.П. АУДИТ»

Stepanenko Oksana

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

Dabizha Olha

LLD AF "P.S.P. AUDIT"

Постановка проблеми. Доходи і витрати операційної діяльності є ключовими економічними категоріями, що визначають результативність функціонування підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища. Їх економічна природа відображає процес формування фінансових результатів, де доходи характеризують потенціал отримання вигоди, а витрати – рівень ресурсного забезпечення господарських процесів. У межах обліково-економічної системи ці показники виступають базою для формування звітності, що забезпечує достовірність і повноту інформації про стан та динаміку діяльності підприємства. Особливе значення має їх класифікація, яка дозволяє систематизувати інформаційні потоки

та формувати релевантні дані для різних груп користувачів. Водночас доходи й витрати виконують важливу роль у системі управління, оскільки вони є об'єктами планування, контролю та аналізу. Саме на основі їх співвідношення визначаються напрями розвитку, ефективність використання ресурсів і конкурентні переваги підприємства. У сучасних умовах господарювання інформація про доходи та витрати набуває стратегічного значення, адже вона дає змогу вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та коригувати управлінські рішення.

Взаємозв'язок облікових і управлінських функцій у відображенні доходів і витрат створює підґрунтя для побудови ефективної системи

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8781-3762>

фінансового менеджменту, що забезпечує прозорість діяльності та підвищує довіру з боку інвесторів, кредиторів і партнерів. Разом із тим, у практиці функціонування підприємств спостерігаються труднощі, пов'язані з повнотою та своєчасністю відображення доходів і витрат, їх коректною класифікацією та використанням у процесі управління. Недостатня інтеграція облікових даних у систему прийняття управлінських рішень знижує ефективність контролю та ускладнює пошук резервів підвищення результативності діяльності. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового дослідження доходів і витрат операційної діяльності з позицій їх ролі в обліково-економічній та управлінській системах підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Прибуток є ключовим результатом господарської діяльності підприємства, що виступає основним стимулом підприємницької активності та орієнтує суб'єкт господарювання на досягнення максимального доходу за умов оптимізації витрат. У системі бухгалтерського обліку дані про доходи та витрати відіграють особливо важливу роль, оскільки характеризуються високою інформативністю, багатогранністю та динамічністю. Відповідно до інформаційних потреб користувачів вони посідають провідне місце нарівні з показниками, що відображають стан активів, зобов'язань та власного капіталу. Для цілей управління такі показники формують основу прийняття стратегічних рішень, а також забезпечують контроль за ефективністю використання ресурсів.

Формування інтегрованого підходу до обліку та аналізу доходів і витрат підприємства досліджував Мокляк Т.В. [1]. Автором розкрито особливості адаптації облікової політики до вимог міжнародних стандартів (IFRS 15, IAS 2, IAS 16), що дало можливість уніфікувати показники, підвищити їх порівнянність та достовірність фінансової інформації. Узагальнено підходи до класифікації доходів і витрат, виокремлено їх за економічною сутністю та функціональним призначенням, що підвищило точність аналізу рентабельності, структури витрат і маржинального прибутку. Науковцем обґрунтовано переваги інтеграції фінансового та управлінського обліку в єдину цифрову екосистему підприємства. Запропоновано впровадження інструментів ABC/XYZ-аналізу, вартісної інженерії (Value Engineering), бенчмаркінгу, гнучких цифрових панелей моніторингу (дашбордів) для підтримки прийняття стратегічних і оперативних рішень.

Особливості адаптації облікових підходів до управління витратами в умовах економічної нестабільності вивчали Склярук І.П., Драка І.С. [2]. Авторами проаналізовано традиційні методи управлінського обліку витрат, виокремлено проблемні аспекти їх використання в період кризи та невизначеності, зокрема, недостатню

гнучкість і здатність оперативно реагувати на зміни. Виокремлено види витрат, які мають ключовий вплив на формування результатів діяльності; акцентовано увагу на сучасних підходах та методах, таких як гнучке бюджетування, Activity-Based Costing (ABC) та Zero-Based Budgeting (ZBB), які забезпечують підприємства інструментами для оптимізації витрат та покращення фінансової стійкості.

Через призму галузевого аспекту Реслер М.В. [3] досліджено систему управлінського обліку та контролю витрат на автотранспортних підприємствах як основи для прийняття обґрунтованих рішень, забезпечення рентабельності перевезень та стійкості бізнесу. Науковцем виділено ключові завдання управлінського обліку в автотранспортній сфері, які включають планування, калькулювання собівартості перевезень, контроль за виконанням бюджетів, аналіз відхилень. Особлива увага приділена виявленню факторів, що впливають на рівень витрат: організація маршрутів, технічний стан автопарку, рівень завантаження транспорту та ефективність використання ресурсів. Дослідження показало, що інтеграція автоматизованих систем управління, GPS-моніторингу, цифрових платформ для розрахунків та аналітики значно підвищує точність та оперативність облікових даних, знижує вплив людських факторів та сприяє ефективному контролю над витратами.

Науково-практичні підходи до побудови класифікації доходів і витрат досліджували Степаненко О.І., Матковська В.О. [4]. Для потреб обліку та управління авторами виділено класифікаційні ознаки за якими пропонується групувати отримані доходи та понесені витрати, окреслено мету та практичну цінність. Доведено, що розглянуті підходи до класифікації доходів і витрат будуть корисними стейкхолдерам при: оцінці ефективності видів діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної); оцінці ризиків; контролю витрат; формуванню собівартості; плануванні та прогнозуванні.

При дослідженні підходів до методології управління витратами Назаренко С.А., Фейш М.О. [5] обґрунтовано, що за допомогою традиційних методів, таких як бюджетування та відстеження витрат, підприємства можуть забезпечити структурований підхід до фінансового планування. Зазначено, що стратегічний підхід до управління витратами виявляється необхідним для досягнення довгострокових цілей підприємства та інтеграції ефективного управління витратами у загальну стратегію бізнесу. Авторами деталізовано розглянуті підходи Lean та Six Sigma, цільове управління витратами, а також управління значущістю витрат через комбінацію різних стратегій та методологій. Доведено, що ефективне управління витратами – це не статичний, а динамічний процес, і підприємства

можуть досягати успіху, використовуючи гнучкість та комбінаторику різних підходів в залежності від їхніх потреб і умов.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економічної природи доходів і витрат, які виникають в процесі операційної діяльності, розкриття їх місця та ролі в обліково-економічній системі підприємства, а також обґрунтування значення достовірної облікової інформації для ефективного управління. Особлива увага приділяється аналізу підходів до класифікації доходів і витрат, методичним аспектам їх відображення в обліку та оцінці можливостей інтеграції облікових і управлінських функцій у процесі прийняття рішень. Це дозволяє сформувати цілісне уявлення про роль доходів і витрат у забезпеченні результативності бізнес-процесів та стратегічного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи і витрати підприємства є важливими показниками його діяльності, оскільки саме їх співвідношення формує фінансовий результат, який у свою чергу дає можливість оцінити фінансовий стан підприємства та ефективність ведення бізнесу. Отриманий прибуток свідчить про раціональне використання активів, ефективне управління витратами та наявність ресурсів для подальшого розвитку; збиток же навпаки може сигналізувати про фінансові труднощі та спонукати до перегляду

наявної стратегії. Для розуміння економічної природи доходів і витрат розглянемо підходи до їх інтерпретації через призму наукових досліджень, які проводилися в сфері менеджменту (табл. 1).

Економічна природа доходів визначається як результат ефективного залучення та використання ресурсів підприємства, що формує фінансову основу його розвитку та відтворення. Доходи відображають не лише абсолютний фінансовий результат діяльності, але й рівень конкурентоспроможності та ринкової стійкості суб'єкта господарювання. Витрати, у свою чергу, є економічною формою споживання ресурсів у процесі виробництва та реалізації продукції, що визначає її собівартість і впливає на кінцевий результат діяльності. Взаємозв'язок доходів і витрат обумовлює можливість формування прибутку, який виступає ключовим індикатором ефективності господарської діяльності.

Виходячи з економічного виміру, достовірність та повнота інформації про отримані доходи та понесені витрати визнається системою обліку, яка виступає основою для аналізу результатів діяльності підприємства, виявлення факторів впливу на отримання прибутків (збитків), прийняття подальших рішень управлінським персоналом. Доходи від операційної діяльності для переважної більшості підприємств є ключовими та становлять найбільшу його частину. Саме операційний дохід

Таблиця 1

Дефініція категорій «доходи», «витрати»: економічний аспект

№ з/п	Автор, тема дисертації (рік захисту)	Інтерпретація категорій «доходи», «витрати»	Мета авторського бачення сутності
1	Шмиголь Н.М. Сучасні підходи до управління доходами підприємств харчової промисловості в умовах розвитку ринкових відносин (2012)	<i>Дохід підприємства</i> – загальна сума надходжень підприємству від наданих економічних благ, отриманих внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику, яка приводить до зростання вартості активів підприємства (зростання капіталу підприємства, за винятком внесків учасників) [6]	Врахування значення доходу для стійкого розвитку підприємств у ринкових умовах, поєднання облікового та економічного підходів у розумінні його сутності
2	Радіонова Н.Й. Методологічні засади управління витратами підприємства в ринкових умовах (2020)	<i>Витрати</i> – вартісна оцінка ресурсів, що можуть мати натурально-речову й нематеріальну форму, та суспільно-необхідної праці, використаних підприємством у процесі діяльності з урахуванням його технологічно-організаційних особливостей для забезпечення оптимального розміру прибутковості та зростання вартості підприємства [7]	Врахування всіх ресурсів підприємства (які мають матеріальну й нематеріальну форми), технологічно-організаційних особливостей, а також стратегічну та тактичну мету його діяльності
3	Хачатурян Б.О. Управління витратами в системі менеджменту конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу (2019)	<i>Витрати</i> – вартісне вираження використаних природних, матеріальних, нематеріальних та трудових ресурсів, які здійснюються та контролюються суб'єктом економічних відносин в процесі господарювання в контексті здійснення основної діяльності, дотримання на мікрорівні умов простого та розширеного відтворення, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності продукції [8]	Узагальнення теоретичного базису управління витратами, дотримання належного для здійснення розширеного відтворення рівня економічної ефективності виробництва і реалізації продукції

Джерело: згруповано за інформацією [6-8]

показує наскільки ефективно працює підприємство за своїм основним напрямком діяльності. До складу операційних доходів, згідно НП(С)БО 15 «Дохід», включають: дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інші операційні доходи, класифікацію яких наведено на рис. 1.

Визнання доходів підприємства – це етап на якому вирішується коли та в якому обсязі слід відобразити дохід в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Так, за НП(С)БО 15 «Дохід», підприємство може визнати дохід лише за умови виконання наступних умов: «Дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунків внесків учасників підприємства), за умов, що оцінка доходу може бути достовірно визначена»

[9]. Виходячи з цього, мають бути дотримані також два принципи, а саме принцип нарахування та принцип відповідності. За першим принципом дохід визнається тоді, коли він зароблений, незалежно від фактичної дати отримання грошових коштів; за другим – витрати, що були понесені для отримання доходу мають бути визнані в тому ж періоді, що й отриманий дохід.

Для обліку доходів, згідно з Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку [10], використовується 7 клас рахунків. Даний клас рахунків є пасивними, а відповідно нарахування здійснюються за кредитом, а списання – за дебетом. Інформацію про доходи від основної діяльності узагальнюють на рахунках 70 «Доходи від реалізації» та 71 «Інший операційний дохід» (табл. 2).

Рис. 1. Класифікація інших операційних доходів у відповідності до НП(С)БО 15 «Дохід»

Джерело: згруповано за інформацією [9]

Таблиця 2

Рахунки обліку для узагальнення інформації про доходи від операційної діяльності

70 «Доходи від реалізації»		71 «Інший операційний дохід»	
код	назва	код	назва
701	Дохід від реалізації готової продукції	710	Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю
702	Дохід від реалізації товарів	711	Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти
703	Дохід від реалізації робіт і послуг	712	Дохід від реалізації інших оборотних активів
704	Вирахування з доходу	713	Дохід від операційної оренди активів
705	Перестраховання	714	Дохід від операційної курсової різниці
706	Дохід процентний від фінансових послуг	715	Штрафи, пені, неустойки
707	Дохід комісійний від фінансових платіжних послуг	716	Відшкодування раніше списаних активів
		717	Дохід від списання кредиторської заборгованості
		718	Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів
		719	Інші доходи від операційної діяльності

Джерело: згруповано за інформацією [9; 10]

Особливістю зазначених рахунків є їх тимчасовий характер, оскільки використовуються вони лише задля накопичення інформації про отримані протягом звітного періоду доходи, в кінці якого їх сальдо переноситься на рахунок 79 «Фінансові результати». Виходячи з цього, такі рахунки ніколи не мають сальдо на початок та на кінець періоду – воно завжди є нульовим. Інформація, яка переноситься на рахунки фінансових результатів у подальшому формує статті форми звітності №2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)». Безпосередньо доходи від операційної діяльності підприємства, відображені у статтях 2000 «Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та 2120 «Інші операційні доходи» (табл. 3).

Витрати від операційної діяльності є ключовими витратами, які підприємством несе щоденно

протягом всього періоду своєї господарської діяльності. До таких витрат відносять усі поточні витрати, за винятком капітальних та фінансових витрат, а також податку на прибуток. Контроль та оптимізація цього виду витрат прямо впливають на показники рентабельності підприємства, ліквідності, на величину чистого прибутку та на фінансову стабільність компанії. Операційні витрати, що не пов'язані із виготовленням продукції (товарів, робіт, послуг) та відповідно не формують собівартість, поділяють на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати. Також витрати операційної діяльності групують за економічними елементами: матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати (рис. 2).

Таблиця 3

Методика формування інформації про доходи від операційної діяльності у Звіті про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)

Код рядка	Стаття	Характеристика	Порядок формування
2000	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	До статті потрапляє чистий дохід, тобто вже зменшений на суму наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам), та податків і зборів. Також стаття відображає доходи від здачі в оренду інвестиційної нерухомості та операцій з цінними паперами (для торговців цінними паперами)	Обороти за Дт субрахунків 701, 702, 703 із Кт 791 за мінусом оборотів за Дт субрахунку 704
2120	Інші операційні доходи	Стаття включає всі інші доходи, що є складовими операційної діяльності, проте які не можна вважати основною діяльністю, для здійснення якої працює підприємство	Обороти за Дт рахунка 71 із Кт 791

Джерело: згруповано за інформацією [9–12]

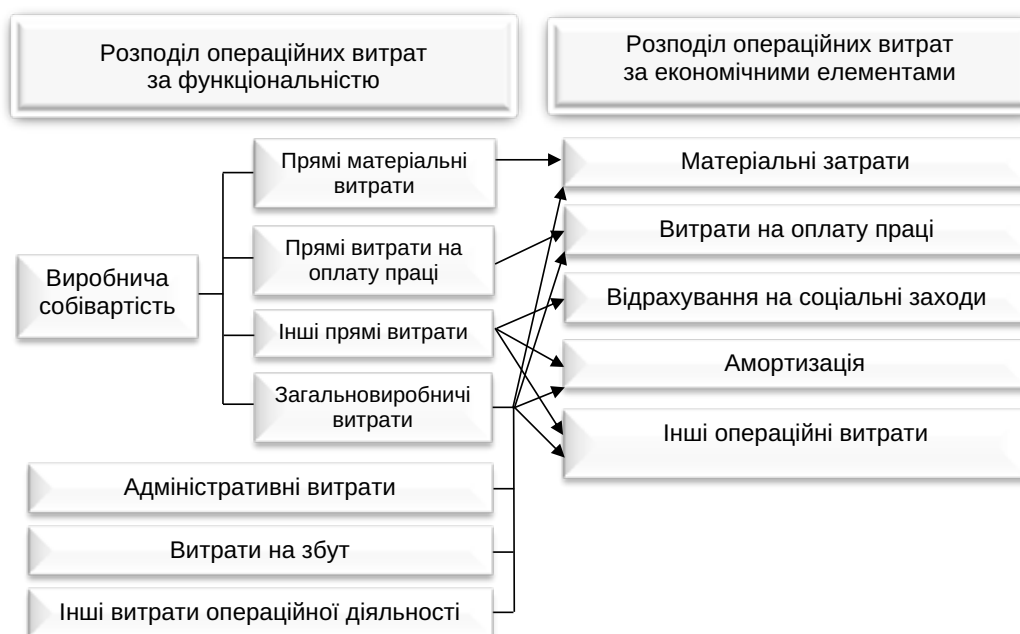

Рис. 2. Взаємозв'язок витрат операційної діяльності за різними класифікаційними ознаками

Джерело: згруповано за інформацією [13]

Для обліку операційних витрат використовується 9-й клас рахунків [10], який є активним, а тому накопичення витрат відбувається за дебетом, а списання відповідно за кредитом. Витрати, що пов'язані з виробничими процесами підприємства, узагальнюються на рахунку 23 «Виробництво» із подальшим їх перенесенням на рахунок 90 «Собівартість реалізації» та списанням на рахунок 79 «Фінансовий результат». За таким самим алгоритмом списуються витрати із рахунків 21 «Поточні біологічні активи», 26 «Готова продукція», 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» та 28 «Товари».

Загальновиробничі витрати та витрати, що спрямовані на утримання й експлуатацію необоротних активів, обліковують на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати». Дані витрати можуть переноситися із наступних рахунків: 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 23 «Виробництво», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 65 «Розрахунки за страхування», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

На рахунку 92 «Адміністративні витрати» узагальнюються витрати, що пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства. Прикладом таких витрат є: оплата праці управлінського персоналу, витрати на службові відраджень, амортизацію та ремонт основних засобів загальновиробничого призначення, орендні та комунальні платежі, транспортні та юридичні послуги, а також податки і збори. Рахунок 93 «Витрати на збут» призначений відповідно для обліку всіх витрат, які підприємство несе у процесі реалізації продукції, товарів, робіт та послуг. До даного класу витрат можуть бути віднесені витрати на транспортування, маркетингові послуги, оплата праці працівників, які займаються безпосередньо збутом. Рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності» використовують для обліку всіх інших витрат, які не знайшли свого відображення на рахунках 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати» та 93 «Витрати на збут». Зокрема, тут обліковуються: витрати від знецінення запасів, визнані штрафи пені та неустойки, нестачі та псування цінностей, витрати від операційної курсової різниці, сумнівні та безнадійні борги, витрати на купівлю-продаж валюти.

Підприємства мають можливість застосовувати для обліку витрат також рахунки 8-го класу, які дають можливість отримати детальний аналіз витрат за елементами. Хоча ведення обліку з використанням 8-го класу є більш трудомістким для підприємств, проте дає і певні переваги, зокрема:

1) більш точне відображення інформації у Звіті про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) у III розділі;

2) можливість автоматизації процесу формування фінансової звітності, оскільки зникає потреба в перенесенні витрат з 9 класу для формування III розділу – вони напряму беруться із 8 класу;

3) здійснення якісного внутрішнього контролю за витратами, за рахунок можливості повного аналізу витрат в розрізі окремих елементів та за потреби їх оптимізація.

Проте, використовуючи 8-й клас рахунків, підприємство обов'язково має затвердити чітку та обґрунтовану облікову політику щодо цього питання. Оскільки, за умови відсутності затверджених алгоритмів та вимог, з'являється більша ймовірність помилок у формуванні собівартості продукції, товарів, робіт та послуг, задвоєнні витрат, і як наслідок викривлюється інформація у фінансової звітності. Також варто зауважити, що за умови використання 8-го класу рахунків, обов'язковим є і використання 9-го класу, оскільки витрати з 8-го класу обов'язково мають списуватися на 9-й клас або на рахунок 23 «Виробництво». Застосовувати 8-й клас рахунків можуть лише ті підприємства, які використовують загальний, а не спрощений, план рахунків. Це пов'язано з тим, що спрощений план рахунків передбачає складання звітності згідно НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність», яка у свою чергу не передбачає розкриття витрат за їх елементами.

У фінансовій звітності операційні витрати, як і відповідні доходи, відображаються у формі №2 «Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)», а саме у I та III розділах. У розділі I дані витрати згруповані за статтями в рядках 2050 «Собівартість реалізованої продукції (робіт, товарів, послуг)», 2130 «Адміністративні витрати», 2150 «Витрати на збут», 2180 «Інші операційні витрати». В розділі III інформація про витрати групується за елементами, а саме в рядках 2500 «Матеріальні затрати», 2505 «Витрати на оплату праці», 2510 «Відрахування на соціальні заходи», 2515 «Амортизація» та 2520 «Інші операційні витрати». Варто зауважити, що сума витрат у I та III розділах зазвичай не збігається за рахунок відмінностей класифікації. Так, розділ I показує на, що безпосередньо були спрямовані витрати, а розділ III відображає інформацію про використані ресурси. Алгоритми формування рядків 2180 та 2520 суттєво відрізняються, так перший враховує лише рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності», в той час як інший враховує ще й витрати зібрані на рахунках 23 «Виробництво», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут» (табл. 4).

В процесі відображення інформації в системі обліку доходів і витрат можуть виникати помилки, що суттєво впливають на показники фінансової звітності та розрахунок податкових зобов'язань

Формування інформації про витрат операційної діяльності у Звіті про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)

Код рядка	Стаття	Порядок формування
2050	Собівартість реалізованої продукції (робіт, товарів, послуг)	Обороти за Дт субрахунку 903
2130	Адміністративні витрати	Оборот за Кт рахунку 92 з Дт субрахунку 791
2150	Витрати на збут	Оборот за Кт рахунку 93 з Дт субрахунку 791
2180	Інші операційні витрати	Оборот за Кт рахунку 94 з Дт субрахунку 791
2500	Матеріальні затрати	Обороти за Дт рахунку 80 або Дт рахунків 23, 91, 92, 93 та 94 із Кт рахунків 20, 21, 22, 27 та 28
2505	Витрати на оплату праці	Обороти за Дт рахунку 81 або Дт рахунків 23, 91, 92, 93 та 94 із Кт рахунків 66 та 47
2510	Відрахування на соціальні заходи	Обороти за Дт рахунку 82 або Дт рахунків 23, 91, 92, 93 та 94 із Кт рахунків 65 та 47
2515	Амортизація	Обороти за Дт рахунку 83 або Дт рахунків 23, 91, 92, 93 та 94 із Кт рахунку 13
2520	Інші операційні витрати	Обороти за Дт рахунку 84 або Дт рахунків 23, 91, 92, 93 та 94 із Кт рахунків, які не враховані в інших статтях витрат

Джерело: згруповано за інформацією [10; 12; 13]

підприємства. Такі помилки можуть бути зроблені ненавмисно, або ж навпаки з метою приховування певної інформації щодо реальних результатів діяльності (табл. 5).

Якісна облікова інформація про отримані доходи та понесені витрати дає підґрунтя для розширеного управління ними та виступає інструментом забезпечення фінансової рівноваги, запорукою ефективності бізнес-процесів підприємства. Його ефективно впровадження дозволяє своєчасно ідентифікувати резерви зростання прибутковості та оптимізації використання ресурсів. Завдяки системному підходу до управління доходами й витратами створюються умови для підвищення конкурентоспроможності та стабільності підприємства на ринку. Крім того, ці процеси

формують інформаційну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень як стратегічного, так і тактичного характеру.

Управління доходами являє собою цілеспрямований процес формування, прогнозування, обліку, аналізу та оптимізації надходжень підприємства, що забезпечує максимізацію фінансових результатів та підвищення його конкурентоспроможності. Він охоплює визначення джерел доходів, оцінку їхньої стабільності та динаміки, розробку стратегій зростання виручки й контроль за виконанням фінансових планів. Основним завданням управління доходами є створення умов для сталого зростання прибутковості та ефективного використання наявних ринкових можливостей. Управління витратами – це система методів і заходів,

Таблиця 5

Типові помилки при відображенні доходів і витрат в системі бухгалтерського обліку

Порушення обліку доходів	Порушення обліку витрат
Невірна класифікація доходів за видами діяльності підприємства	Невірна класифікація витрат з метою виконання чи завищення запланованих показників результатів діяльності
Визнання доходів не в тому звітному періоді, де вони насправді мали місце	Навмисне завищення витрат для приховування фактів нена належного використання грошових коштів
Зарахування до доходів надходжень, які не є доходами	Навмисне завищення витрат шляхом перекручування сум чи неправильного віднесення витрат до належного періоду
Помилки у бухгалтерських проведеннях при відображенні господарських операцій із формування доходів і списання їх на фінансові результати	Помилкове віднесення витрат на збільшення вартості активів або навпаки помилкове списання витрат, що мають бути включені до вартості активів, на рахунки обліку
Розбіжності в даних синтетичного та аналітичного обліку	Витрати, що не були фактично понесені вже відображені на рахунках обліку
Некоректне відображення доходів у фінансовій звітності	Включення витрат періоду до витрат майбутніх періодів

Джерело: згруповано за інформацією [14; 15; 16]

спрямованих на раціональне планування, облік, аналіз і контроль витрат підприємства з метою їх оптимізації та забезпечення належного рівня економічної ефективності. Даний процес передбачає ідентифікацію структури витрат, визначення факторів, що впливають на їх величину, а також формування механізмів зниження собівартості продукції чи послуг без погіршення їхньої якості. Управління витратами виступає важливим інструментом у прийнятті виважених рішень, оскільки має безпосередній вплив на фінансові результати та довгострокову стійкість підприємства.

Висновки. Економічна природа доходів і витрат відображає фундаментальні засади формування фінансових результатів діяльності підприємства. Доходи виступають основним джерелом створення прибутку та стимулом підприємницької активності, тоді як витрати визначають рівень ефективності використання ресурсів, собівартість продукції (робіт, послуг). Взаємозв'язок цих категорій формує основу бухгалтерського обліку, забезпечуючи достовірне відображення фінансово-господарських процесів. Інформація про доходи та витрати є ключовою для управлінських рішень, оскільки дозволяє оцінити результативність діяльності, визначити напрями оптимізації та виявити резерви підвищення ефективності. Її багатоплановість і динамічність зумовлюють необхідність системного аналізу, що дає змогу узгоджувати стратегічні та тактичні цілі підприємства. Управління доходами забезпечує формування потенціалу для зростання, тоді як управління витратами спрямоване на раціоналізацію ресурсів та підвищення фінансової стійкості. Поєднання облікового та управлінського аспектів у дослідженні доходів і витрат виступає необхідною умовою досягнення довгострокового розвитку та зміцнення конкурентних позицій підприємства.

Доходи і витрати операційної діяльності в системі обліку є основою для оцінки фінансових результатів підприємства. Правильне ведення обліку дозволяє точно визначити отриманий прибуток або збиток, контролювати витрати та аналізувати ефективність основної діяльності. Обґрунтована організація обліку забезпечує прозорість та точність фінансової звітності, має вагомий вплив на процес прийняття рішень управлінським персоналом. Завдяки якісно побудованій системі обліку доходів і витрат, підприємство може виявити неефективні та нераціональні витрати, оптимізувати використання ресурсів та підвищити свою рентабельність. Достовірна облікова інформація впливає на процеси бюджетування, складання бізнес-планів та стратегій, оцінку фінансової стійкості підприємства. Таким чином облік витрат та доходів від операційної діяльності виконує не лише контрольну функцію, але й створює надійну основу для сталого зростання та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мокляк Т.В. Доходи і витрати як об'єкти обліку та аналізу в системі управління підприємством. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15459043> (дата звернення 07.09.2025).
2. Склярук І.П., Драка І.С. Управління витратами в умовах економічної нестабільності: адаптація облікових підходів. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-7> (дата звернення 07.09.2025).
3. Реслер М.В. Управлінський облік та контроль витрат на автотранспортних підприємствах. *Підприємництво і торгівля*. 2025. № 45. С. 53–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2025-45-07> (дата звернення 08.09.2025).
4. Степаненко О.І., Матковська В.О. Класифікація доходів і витрат для потреб обліку та управління. *Інфраструктура ринку*. 2024. Вип. 79. С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure79-12> (дата звернення 08.09.2025).
5. Назаренко С.А., Фейш М.О. Підходи до формування системи управління витратами на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-40> (дата звернення 08.09.2025).
6. Шмиголь Н.М. Сучасні підходи до управління доходами підприємств харчової промисловості в умовах розвитку ринкових відносин : автореф. дис. ... доктора екон. наук: 08.00.04. Київ, 2012. 47 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0512U000784/> (дата звернення 09.09.2025).
7. Радіонова Н.Й. Методологічні засади управління витратами підприємства в ринкових умовах : дис. ... доктора екон. наук: 08.00.04. Київ, 2020. 588 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0520U100171/> (дата звернення 09.09.2025).
8. Хачатурян Б.О. Управління витратами в системі менеджменту конкурентоспроможності суб'єктів агробізнесу : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2019. 23 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U003720/> (дата звернення 09.09.2025).
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 21.11.1999 № 290. Дата оновлення 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення 03.09.2025).
10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291. Дата оновлення 13.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення 03.09.2025).
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 04.09.2025).
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Дата оновлення

06.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 04.09.2025).

13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. Дата оновлення 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення 05.09.2025).

14. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник / за заг. ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2016. 832 с.

15. Звітність підприємства: навчальний посібник / за ред. М.І. Бондаря. Київ: Наука, 2015. 570 с.

16. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: навчальний посібник / за ред. Н.І. Верхоглядова. Київ: АртЕК, 2010. 354 с.

REFERENCES:

1. Mokliak T.V. (2025) Dokhody i vytraty yak obiekty obliku ta analizu v systemi upravlinnia pidpriemstvom [Income and expenses as objects of accounting and analysis in the enterprise management system]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*, no. 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15459043> (accessed September 7, 2025).

2. Skliaruk I.P., Draka I.S. (2025) Upravlinnia vytratamy v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti: adaptatsiia oblikovykh pidkhodiv [Cost management in times of economic instability: adapting accounting approaches]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-7> (accessed September 7, 2025).

3. Resler M.V. (2025) Upravlinskyi oblik ta kontrol vytrat na avtotransportnykh pidpriemstvakh [Management accounting and cost control at motor transport enterprises]. *Pidpriemnytstvo i torhivlia*, no. 45, pp. 53–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2025-45-07> (accessed September 8, 2025).

4. Stepanenko O.I., Matkovska V.O. (2024) Klasyfikatsiia dokhodiv i vytrat dlia potreb obliku ta upravlinnia [Classification of income and expenses for accounting and management purposes]. *Infrastruktura rynku*, vol. 79, pp. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-12> (accessed September 8, 2025).

5. Nazarenko S.A., Feish M.O. (2023) Pidkhody do formuvannia systemy upravlinnia vytratamy na pidpriemstvi [Approaches to forming a cost management system at an enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-40> (accessed September 8, 2025).

6. Shmyhol N.M. (2012) Suchasni pidkhody do upravlinnia dokhodamy pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v umovakh rozvytku rynkovykh vidnosyn [Modern approaches to revenue management of food industry enterprises in the context of the development of market relations]: avtoref. dys. ... doktora ekon. nauk: 08.00.04. Kyiv, p. 47. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0512U000784/> (accessed September 9, 2025).

7. Radionova N.I. (2020) Metodolohichni zasady upravlinnia vytratamy pidpriemstva v rynkovykh umovakh [Methodological principles of enterprise cost management in market conditions]: dys. ... doktora

ekon. nauk: 08.00.04. Kyiv, p. 588. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0520U100171/> (accessed September 9, 2025).

8. Khachaturian B.O. (2019) *Upravlinnia vytratamy v systemi menedzhmentu konkurentospromozhnosti subiektiv ahrobiznesu* [Cost management in the competitiveness management system of agribusiness entities]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04. Kharkiv, p. 23. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U003720/> (accessed September 9, 2025).

9. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 15 "Dokhid": zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 21.11.1999 № 290 [National accounting regulation (standard) 15 "Income": approved by order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 21.11.1999 No. 290]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (accessed September 3, 2025).

10. Instrukttsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii: zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999 r. №291 [Instructions on the application of the Chart of Accounts for Accounting of Assets, Capital, Liabilities and Business Transactions of Enterprises and Organizations: approved by order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 11/30/1999 No. 291]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (accessed September 3, 2025).

11. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996-KhIV [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated 07/16/1999 No. 996-XIV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (accessed September 4, 2025).

12. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti": zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 № 73 [National Accounting Regulation (Standard) 1 "General Requirements for Financial Reporting": approved by order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07.02.2013 No. 73]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (accessed September 4, 2025).

13. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 16 "Vytraty": zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31.12.1999 № 318 [National Accounting Regulation (Standard) 16 "Expenses": approved by order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.12.1999 No. 318]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (accessed September 5, 2025).

14. Butyntsia F.F. (2016). *Bukhhalterskyi finansovyi oblik: pidruchnyk* [Financial Accounting: Textbook]. Zhytomyr: PP "Ruta", 832 p. (in Ukrainian).

15. Bondaria M.I. (2015). *Zvitnist pidpriemstva: navchalnyi posibnyk* [Enterprise reporting: a training manual]. Kyiv: Nauka, 570 p. (in Ukrainian).

16. Verkhohliadova N.I. (2010) *Bukhhalterskyi finansovyi oblik: teoriia ta praktyka: navchalnyi posibnyk* [Financial accounting: theory and practice: textbook]. Kyiv: ArtEK, 354 p. (in Ukrainian).